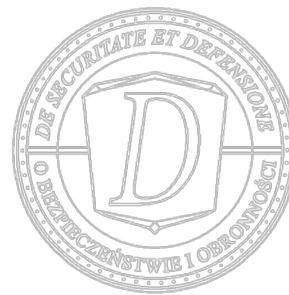

Agnieszka SZPAK¹

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu²

Wydział Politologii i Studiów Międzynarodowych

aszpak@umk.pl

BEZPIECZEŃSTWO ŻOŁNIERZY. CZY GAZ ŁZAWIĄCY I OŚLEPIAJĄCA BROŃ LASEROWA POWINNY BYĆ LEGALNĄ BRONIĄ? UWAGI NA TLE POSTĘPU TECHNOLOGICZNEGO

ABSTRAKT: Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych reguluje prowadzenie działań zbrojnych i zawiera zasady mające zapewnić ich „humanitaryzację”. Jedną z takich zasad jest zasada niezadawania zbędnego cierpienia żołnierzom. W oparciu o tę zasadę wprowadzono do traktowego prawa konfliktów zbrojnych wiele zakazów używania określonych rodzajów broni, np. broni chemicznej, biologicznej, min przeciwpiechotnych, bomb kasetowych czy oślepiającej broni laserowej. Niektóre z tych zakazów są kwestionowane, zwłaszcza biorąc pod uwagę postępujący rozwój technologiczny i medyczny. Stawiane są pytania typu „czy lepiej jest być martwym czy niewidomym?”, które mają stanowić argument na rzecz regulowania użycia pewnych broni, a nie ich zupełnego zakazywania, jak w przypadku oślepiającej broni laserowej, której dotyczy to pytanie. W artykule przedstawione zostaną argumenty za i przeciw zakazom używania przede wszystkim oślepiającej broni laserowej i gazu łzawiącego. Na tej podstawie Czytelnik będzie w stanie wyrobić sobie zdanie na tytułowy temat.

SŁOWA KLUCZOWE: międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych, zakazane bronie, gaz łzawiący, oślepiająca broń laserowa, broń autonomiczna

SAFETY OF SOLDIERS. SHOULD TEAR GAS AND BLINDING LASER WEAPONS BE LEGAL WEAPONS? REMARKS IN LIGHT OF THE TECHNOLOGICAL PROGRESS

ABSTRACT: International law of armed conflict governs the conduct of hostilities and includes rules designed to ensure “humanizing” military actions. One of these principles is the prohibition of causing unnecessary suffering of soldiers. Based on this principle many prohibitions on the use of certain types of weapons were introduced to treaty law of armed conflict, for example chemical weapons, biological weapons, anti-personal landmines, cluster bombs and blinding laser weapons. Some of these prohibitions are challenged especially given the technological and medical development. Questions are asked, including “is it better to be dead or

¹ Agnieszka Szpak – doktor nauk prawnych, Katedra Prawa Międzynarodowego i Europejskiego Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych UMK w Toruniu.

² Nicolaus Copernicus University in Toruń.

blind?” which are an argument in favor of regulating the use of certain weapons and not their complete ban, as in the case of blinding laser weapons, which applies to this question. The article presents arguments for and against prohibiting the use of above all blinding laser weapons and tear gas. On this basis, the reader will be able to form an opinion on the title topic.

KEYWORDS: international law of armed conflict, prohibited weapons, tear gas, blinding laser weapons, autonomous weapons

WPROWADZENIE

W międzynarodowym prawie konfliktów zbrojnych (międzynarodowym prawie humanitarnym) obowiązuje zasada niezadawania niepotrzebnego cierpienia i nadmiernego okrucieństwa kombatantom³ strony przeciwnej (żołnierzom i członkom sił nieregularnych, którzy spełniają określone warunki). Zasada ta oznacza, że „w każdym konflikcie zbrojnym prawo stron konfliktu do doboru metod i środków prowadzenia wojny nie jest nieograniczone. Zabronione jest stosowanie broni, pocisków i materiałów, a także metod prowadzenia wojny, które mogą powodować niepotrzebne cierpienia”⁴. Konkretyzacją tej zasady są traktatowe zakazy używania określonych rodzajów broni, takich jak m.in. broń chemiczna⁵, broń biologiczna⁶, miny przeciwpiechotne⁷, oślepiająca broń laserowa⁸ czy bomby kasetowe⁹.

Ogólnym celem międzynarodowego prawa humanitarnego jest poprawa losu ofiar wojny, ulżenie ich cierpieniom, humanitaryzacja wojny (jakkolwiek paradoksalnie to brzmi, gdyż

³ Prawo do statusu kombatanta mają przede wszystkim: „członkowie sił zbrojnych Strony w konflikcie, jak również członkowie milicji i oddziałów ochotniczych, stanowiących część tych sił zbrojnych; członkowie innych milicji i oddziałów ochotniczych, włączając w to członków zorganizowanych ruchów oporu, należących do jednej ze Stron w konflikcie i działających poza granicami lub w granicach własnego terytorium, nawet jeżeli to terytorium jest okupowane, pod warunkiem, że te milicje lub oddziały ochotnicze, włączając w to zorganizowane ruchy oporu, odpowiadają następującym warunkom: mają na czele osobę odpowiedzialną za swych podwładnych; noszą stały i dający się z daleka rozpoznać znak rozpoznawczy; jawnie noszą broń; przestrzegają w swych działaniach praw i zwyczajów wojny; członkowie regularnych sił zbrojnych, którzy podają się za podlegających rządowi lub władzy nie uznanym przez Mocarstwo zatrzymujące” – art. 4 III *Konwencji genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych z 12 sierpnia 1949 r.*, [w:] Dz. U. z 1956 r., nr 38, poz. 171, załącznik. Kombatantem jest ogólnie osoba, która ma prawo brać bezpośredni udział w działaniach zbrojnych i za sam ten fakt nie podlega karze.

⁴ Art. 35 I *Protokołu dodatkowego do Konwencji genewskich dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych z 8 czerwca 1977 r.* [w:] Dz. U. z 1992 r., nr 41, poz. 175, załącznik. Już art. 22 regulaminu haskiego z 1907 r. stanowił, że „strony wojujące nie mają nieograniczonego prawa wyboru środków szkodenia nieprzyjacielowi” - IV *Konwencja haska o prawach i zwyczajach wojny na lądzie z załączonym do niej Regulaminem praw i zwyczajów wojny na lądzie z 18 października 1907 r.* [w:] Dz. U. z 1927 r., nr 21, poz. 161.

⁵ *Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów z 1993 r.* [w:] Dz. U. z 1999 r., nr 63, poz. 703, załącznik.

⁶ *Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu z 1972 r.* [w:] Dz. U. z 1976r., nr 1, poz. 1, załącznik.

⁷ *Konwencja ottawska o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu z 1997 r.* [w:] Dz. U. z 2013 r., nr 323.

⁸ *Protokół IV w sprawie oślepiającej broni laserowej do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki z 1995 r.* [w:] Dz. U. z 2007 r., nr 215, poz. 1583.

⁹ *Konwencja o zakazie używania, prowadzenia badań, produkcji, nabywania, składowania, przechowywania lub przekazywania broni kasetowej z 2008 r.* na stronie internetowej: <http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/ccm/> (08.12.2015).

z definicji wojna to zaprzeczenie humanitaryzmu). Cel ten można bardziej szczegółowo określić jako „ograniczenie prawa stron konfliktów zbrojnych międzynarodowych i niemiędzynarodowych do stosowania metod i środków walki celem ochrony osób i dóbr przed skutkami tych konfliktów” bądź „zmniejszenie ludzkiego bólu i cierpienia będących rezultatem konfliktów zbrojnych”¹⁰.

Niedawno rozpoczęła się dyskusja nad zasadnością obowiązywania zakazów stosowania niektórych broni, np. bomb kasetowych¹¹, min przeciwpiechotnych czy wskazanych w tytule gazów łzawiących i oślepiającej broni laserowej. W dyskusji tej podnoszone były argumenty o bezzasadności takich zakazów oraz o bardziej „humanitarnym” charakterze pewnych zakazanych broni takich np. jak oślepiająca broń laserowa i gaz łzawiący w porównaniu do innych legalnych broni. Powodem rozpoczęcia tej debaty była wiadomość, ogłoszona pod koniec 2014 r. przez amerykańską marynarkę wojenną, że broń laserowa o wartości 40 milionów dolarów jest gotowa do użycia w celach defensywnych (została zamontowana na okręcie *USS Ponce*). Podano, że laser ma być stosowany przeciwko statkom powietrznym i małym jednostkom morskim, które nie są w stanie uciec przed skoncentrowaną wiązką światła¹².

W dalszej części opracowania skupię się na dwóch rodzajach broni – oślepiającej broni laserowej i gazie łzawiącym. Przedstawię argumenty zwolenników i przeciwników ich stosowania wraz ze wskazaniem szerszego tła dyskusji odnoszącej się do postępującego rozwoju technologicznego, który pozwala na udoskonalenie ww. rodzajów broni, co w efekcie umożliwia ich użycie zgodnie z międzynarodowym prawem konfliktów zbrojnych. Problem badawczy obejmuje kwestię zasadności wprowadzenia i utrzymywania zakazów stosowania w działaniach zbrojnych gazu łzawiącego i oślepiającej broni laserowej. Celem badawczym jest określenie uzasadnienia wprowadzenia takich zakazów oraz wskazanie czy to uzasadnienie i potrzeba kontynuacji wyżej wymienionych zakazów są nadal aktualne. Podstawowe pytania badawcze brzmią – czy używanie oślepiającej broni laserowej i gazu łzawiącego może być zgodne z celem międzynarodowego prawa humanitarnego? Czy nie jest to broń zadająca zbędne cierpienie? Czy zapewni większe bezpieczeństwo żołnierzom? Czy stworzenie jednego wyjątku od używania broni chemicznej – jak w przypadku gazu łzawiącego – nie pociągnie za sobą tworzenia kolejnych i doprowadzi do podważenia całego zakazu używania broni chemicznej?

¹⁰ A. Szpak, *Międzynarodowe prawo humanitarne*, Toruń 2014, s. 35-36; *Vide ICRC Fact Sheet, What is international humanitarian law*, 31 grudnia 2014 r., *ICRC Fact Sheet, What is international humanitarian law*, <https://www.icrc.org/en/document/what-international-humanitarian-law> (09.12.2015).

¹¹ W tym miejscu należy zauważyć, że *Konwencja o zakazie używania, prowadzenia badań, produkcji, nabywania, składowania, przechowywania lub przekazywania broni kasetowej* nie zakazała wszystkich bomb kasetowych, a jedynie kasetę zawierającą więcej niż 10 pod-amunicji i każda z ich musi ważyć mniej niż 4 kg i nie jest wyposażona w mechanizm do wykrycia i atakowania konkretnego celu wojskowego oraz nie została wyposażona w mechanizm samo-zniszczenia lub samo-dezaktywacji. Jeśli *a contrario* te warunki nie są spełnione to taka broń nie jest zakazana (art. 1 ust. 2).

¹² Ch.J. Dunlap Jr., *Is it Really Better to be Dead than Blind?*, Just Security, 13 stycznia 2015 r., <https://www.justsecurity.org/19078/dead-blind/> (08.12.2015). *Vide J. Moll, Przeprowadzono pierwszy test broni laserowej, montowanej na pojazdach*, 16 grudnia 2013 r., <http://tylkonauka.pl/wiadomosc/przeprowadzono-pierwszy-test-broni-laserowej-montowanej-pojazdach> (09.12.2015).

ARGUMENTY ZA I PRZECIW UŻYCIU OŚLEPIAJĄCEJ BRONI LASEROWEJ

Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych nie zakazuje broni laserowej w ogóle, lecz jedynie tej, której głównym lub jedynym efektem działania jest trwała ślepotą (stosowanie wobec nieuzbrojonego oka). Oślepienie będące przypadkowym lub ubocznym skutkiem prawnie dozwolonego wojskowego zastosowania lasera nie jest objęte zakazem. Używanie oślepiającej broni laserowej, powszechnie uważanej za środek powodujący niepotrzebne cierpienie, jest zakazane na mocy Protokołu IV (z 1995 r.) do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu używania pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub za posiadające niekontrolowane skutki (z 1980 r.)¹³. Protokół IV jest przy tym jednym z nielicznych przypadków aktu normatywnego, który zakazuje użycia broni zanim została użyta.

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (MKCK) uważa, że skutkiem utraty wzroku jest poważna niepełnosprawność i prawie zupełne uzależnienie od innych osób. Wzrok dostarcza 80-90 proc. stymulacji sensorycznej, dlatego też jego utrata sprawia, że dana osoba praktycznie nie może pracować ani prowadzić samodzielnego życia. To z kolei prowadzi zwykle do spadku poczucia własnej wartości i depresji. Według danych MKCK, 60 proc. osób rannych na wojnie zostaje wyleczonych, lecz w przypadku oślepiającej broni laserowej powrót do zdrowia jest niemożliwy, a żadna proteza nie przywróci wzroku¹⁴. Są to argumenty przemawiające za obecnie obowiązującym zakazem.

Z kolei Charles J. Dunlap Jr., który reprezentuje stanowisko przeciwne, kwestionuje to uzasadnienie wskazując, że innego zdania są ludzie niewidomi, którzy są w stanie prowadzić szczęśliwe i produktywne życie¹⁵. Pyta w tym kontekście czy naprawdę lepiej jest być martwym niż niewidomym? Ten argument MKCK rzeczywiście można uznać za nietrafny. Ponadto, obecny rozwój medycyny ma umożliwiać przywrócenie wzroku lub korzystanie z tzw. bionicznego oka¹⁶. Zdaniem Ch. J. Dunlapa Jr., lepszym rozwiązaniem jest przestrzeganie ogólnych zasad międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych niż zakazywanie pewnych rodzajów broni, których użycie ma mniej drastyczne skutki, gdyż nie powoduje śmierci. Wprowadzając takie zakazy kierowano się raczej emocjami, a nie logiką i nauką¹⁷.

¹³ Protokół IV w sprawie oślepiającej broni laserowej do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki z 1995 r. [w:] Dz. U. z 2007 r., nr 215, poz. 1583.

¹⁴ ICRC, *Blinding laser weapons: questions and answers*, 16 listopada 1994 r., <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jmcz.htm> (08.12.2015).

¹⁵ Ch.J. Dunlap Jr., *Is it Really...*, *op. cit.*

¹⁶ *Ibidem*; Vide C. Lok, *Curing blindness: Vision quest*, 10 września 2014 r., <http://www.nature.com/news/curing-blindness-vision-quest-1.15875>; *NC's first bionic eye recipient sees for first time in 33 years*, 7 października 2014 r., <https://www.dukemedicine.org/blog/ncs-first-bionic-eye-recipient-sees-first-time-33-years> (08.12.2015).

¹⁷ Ch.J. Dunlap Jr., *Guest Post: To Ban New Weapons or Regulate Their Use?*, *Just Security*, 3 kwietnia 2015 r., <https://www.justsecurity.org/21766/guest-post-ban-weapons-regulate-use/> (08.12.2015).

Jednak, jak słusznie wskazuje K. Geoghegan, w latach 80. i 90. prowadzono prace nad stworzeniem oślepiającej broni laserowej obok, a nie zamiast, innych broni¹⁸. Ponadto, istniały i wciąż istnieją obawy, że – ze względu na łatwość i niski koszt jej nabycia – oślepiająca broń laserowa mogłaby się szybko rozprzestrzenić, w tym również wśród aktorów niepaństwowych (włączając w to terrorystów)¹⁹. Szczególnie trafny wydaje się argument wskazujący, że oślepiająca broń laserowa miałaby zostać użyta obok już istniejących broni, a nie zamiast nich. W konsekwencji, dopuszczalność użycia takiej broni powiększyłaby zatem arsenał środków szkodzenia nieprzyjacielowi, a nie doprowadziłoby do bardziej humanitarnych skutków dla jej ofiar. Zdaniem Ch. J. Dunlapa Jr., tego typu zakazy skutkują szukaniem alternatyw w postaci np. bomby termobarycznej²⁰. Czy jednak rzeczywiście jest tak, że gdyby tych zakazów nie było to nie prowadzono by prac nad nowymi broniąmi typu bomba termobaryczna? Należy mieć co do tego co najmniej poważne wątpliwości.

CZY PRZYPADEK GAZU ŁZAWIĄCEGO JEST SZCZEGÓLNY?

Emocje miały również być jedną z przesłanek przyjęcia zakazu stosowania na wojnie gazu łzawiącego²¹. Użycie tego gazu jest natomiast dozwolone w prawie wewnętrznym większości państw jako środka kontroli zamieszek.

Protokół genewski z 1925 r. dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych zabronił używania na wojnie wyżej wymienionych środków. Zwrócono jednak uwagę, iż zakaz używania gazów łzawiących na wojnie nie oznacza, że nie można użyć takich gazów dla utrzymania porządku wewnętrznego. Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów z 1993 r. wskazuje, że pewne związki chemiczne nie muszą być niszczone, pod warunkiem, że służą celom niezabronionym przez Konwencję. Cele te obejmują m.in.: cele utrzymania porządku publicznego, włączając w to uśmierzanie rozruchów wewnętrznych (np. gaz łzawiący)²².

Możliwe zastosowanie gazu łzawiącego w czasie konfliktu zbrojnego obejmuje wywabianie żołnierzy strony przeciwnej z ich kryjówek, aby następnie wziąć ich do niewoli. Charles

¹⁸ K. Geoghegan, *On the Utility of Weapon Bans and Restrictions – Anti-personnel Mines, Cluster Munitions and Blinding Lasers*, InterCross, 5 listopada 2015 r., <http://intercrossblog.icrc.org/blog/on-the-utility-of-weapon-bans-and-restrictions-blinding-lasers-cluster-munitions-and-anti-personnel-mines#sthash.oEUMqkuM.dpbs=> (08.12.2015).

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Ch.J. Dunlap Jr., *Guest Post: To Ban New Weapons...*, *op. cit.* Broń termobaryczna jest inaczej nazywana bronią próżniową. Jej działanie “polega na rozpyleniu w powietrzu materiału wybuchowego przy pomocy małego ładunku, a następnie zainicjowanie jego eksplozji. Bomba zawiera ładunek lotnej cieczy (węglowodory, tlenek etylenu, tlenek propylenu i inne) lub stałego materiału wybuchowego w postaci bardzo drobnego proszku, czasem również rozdrobnionego metalu. Pierwszy zapalnik w postaci małego ładunku wybuchowego powoduje rozerwanie skorupy bomby i rozpylenie głównego ładunku wybuchowego w powietrzu. Po krótkim czasie (kilka milisekund) potrzebnym na powstanie aerozolu drugi zapalnik powoduje eksplozję tak powstałej chmury” – *Vide* Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Bomba_paliwowo-powietrzna#Dzia.C5.82anie_bomby_oraz_Thermobaric_Explosive, Global Security, <http://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/thermobaric.htm> (01.05.2016).

²¹ *Ibidem*.

²² Art. II ust. 9 lit. d *Konwencji o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów z 1993 r.*

J. Dunlap Jr. podaje przykład starcia amerykańsko – irackiego w czasie pierwszej wojny w Iraku w 1991 r., kiedy Amerykanie użyli czołgów z pługami przeciwko Irakijczykom znajdującym się w okopach i zakopali ich żywcem. Trzeba nadmienić, że działanie to było zgodne z międzynarodowym prawem konfliktów zbrojnych. Przywołany badacz pyta: co jest lepsze – zostać żywcem zakopanym czy tymczasowo unieszkodliwionym przez gaz łzawiący?²³

Natomiast MKCK wskazuje, że użycie gazu łzawiącego podczas I wojny światowej doprowadziło do eskalacji i zastosowania innych środków chemicznych, np. gazu musztardowego. To samo miało miejsce w Jemenie w latach 60. XX w. i podczas wojny Iraku z Iranem w latach 80. XX w. Proces ten nie był – zdaniem MKCK – nieunikniony, ale można go było przewidzieć. Podczas wojny w Wietnamie również użyto gazu łzawiącego, jednak jako środka zwiększającego skuteczność i śmiertelność zastosowania innych broni, a nie zamiast nich²⁴.

W tym miejscu należy jednak zauważyć, że problemem nie jest gaz łzawiący sam w sobie, tylko sposób jego zastosowania. Kluczowe w takich przypadkach jest przestrzeganie w dobrej wierze zasad i reguł międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. Wydaje się, że MKCK uważa, że skoro walczący nie używają pewnych broni w sposób zgodny z międzynarodowym prawem konfliktów zbrojnych to należy ich w ogóle zakazać. W takich przypadkach problemem jest nastawienie stron walczących, które świadomie naruszają prawo międzynarodowe. Podobnie stwierdza Ch. J. Dunlap Jr.²⁵ Opracowanie norm traktatowych dotyczących zakazów użycia min przeciwpiechotnych i bomb kasetowych było przede wszystkim uzasadnione faktem, że ofiarami zastosowania tych broni były głównie osoby cywilne. Poza tym zawsze, kiedy broń nie jest wyraźnie zakazana, pojawiają się wątpliwości czy z podstawowych zasad międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych można wydedukować stosowny zakaz. Dotyczy to na przykład broni jądrowej. Co prawda, międzynarodowe prawo humanitarne zakazuje stosowania metod i środków walki powodujących nadmierne cierpienia, a w konsekwencji, jeżeli określona broń spełnia te kryteria nie powinna być stosowana, nawet jeżeli nie istnieje prawny zakaz jej użycia, jednak w praktyce wątpliwości wciąż pozostają. Nie ma analogicznego do zakazu broni chemicznej i biologicznej traktatu o zakazie broni jądrowej, a w konsekwencji do dzisiaj poglądy na temat legalności użycia tej broni (w sposób zgodny z prawem konfliktów zbrojnych) są podzielone. Wyraźny zakaz stosowania broni jądrowej rozwiałby wszystkie wątpliwości w tym zakresie.

Wśród argumentów przemawiających za używaniem gazu łzawiącego w czasie działań wojennych, wskazuje się, że gaz łzawiący używany współcześnie dla tłumienia zamieszek i kontrolowania tłumu to zupełnie inna substancja chemiczna niż ta zastosowana podczas I wojny

²³ Ch.J. Dunlap Jr., *Guest Post: To Ban New Weapons....*, *op. cit.*

²⁴ K. Geoghegan, *On the Utility of...*, *op. cit.*

²⁵ Ch.J. Dunlap Jr., *Guest Post – A Better Way to Protect Civilians and Combatants than Weapons Bans: Strict Adherence to the Core Principles of the Law of War*, InterCross, 1 grudnia 2015 r., *Guest Post – A Better Way to Protect Civilians and Combatants than Weapons Bans: Strict Adherence to the Core Principles of the Law of War* (08.12.2015).

światowej. Wówczas był to bromek ksylilu, a dziś jest to 2-Chlorobenzylidenomalononitryl (CS). Ten drugi został wyprodukowany długo po I wojnie światowej (w latach 50. XX wieku) i był z sukcesem używany przez wiele lat przez służby odpowiedzialne za utrzymanie porządku publicznego. CS jest popularny, gdyż jest skuteczny w kontrolowaniu niebezpiecznych sytuacji bez potrzeby używania siły śmiertelnej²⁶. Wydaje się, że jedynym możliwym zastosowaniem dla gazu łzawiącego na polu walki jest jego użycie w celu unieszkodliwienia nieprzyjaciela, następnie wzięcie go do niewoli np. gaz mógłby posłużyć do wywabienia żołnierzy z tuneli lub innej kryjówki.

Z kolei wśród kontrargumentów podaje się, że nawet gaz łzawiący CS może być śmiertelny, w przypadku zastosowania go wobec osób starszych, chorych oraz tych, którzy nie są w stanie opuścić miejsca rozpylenia gazu. Ponadto, nie ma pewności, że nieprzyjaciel zastosuje taki rodzaj gazu łzawiącego (o odpowiednim stężeniu komponentów)²⁷. Dlatego też G. Bunn wskazuje, że trudno jest nakreślić wyraźną granicę między dozwolonymi a zakazanymi gazami, stąd potrzebny jest całkowity zakaz, obejmujący gaz łzawiący²⁸.

Wykorzystanie gazu łzawiącego przez Amerykanów w wojnie wietnamskiej jest jaskrawym przykładem niewłaściwego zastosowania tej substancji chemicznej. Gaz łzawiący nie był stosowany jako bardziej „humanitarna” broń, lecz jako broń konwencjonalna o śmiertelnych skutkach. Po wywabieniu przeciwnika nie brano go do niewoli, lecz uśmiercano²⁹. Takie postępowanie było pogwałceniem prawa konfliktów zbrojnych, które zakazuje ranienia lub zabijania osób *hors de combat*, a za takie należy uznać żołnierzy strony przeciwnej obojętnych lub też unieszkodliwionych przez działanie gazu łzawiącego. Przypadek ten raz jeszcze wskazuje, że problemem jest respektowanie zasad i reguł międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, gdyż każda legalna broń może zostać zastosowana w sposób sprzeczny z prawem.

PODSUMOWANIE

W doktrynie czasami zauważa się, że zakazy pewnych rodzajów broni opierają się na rozumieniu technologii „zamrożonej w czasie”, w którym zostały one sformułowane. Bardzo szybko mogą się one okazać nieaktualne i blokować rozwój nowych nie-śmiertelnych technologii lub technologii o niskiej śmiertelności³⁰. Wskazuje się, że międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych powinno być „technologicznie agnostyczne”, to znaczy otwarte na nowe możliwości. Zgodnie z tym poglądem, zakazywanie używania określonej broni, która może zostać użyta zgodnie z podstawowymi zasadami międzynarodowego prawa konfliktów

²⁶ Ch.J. Dunlap Jr., *Guest Post – A Better Way ...*, *op. cit.*; J. E. Mills, *Chemical Warfare*, „Foreign Affairs” nr 10 1931-1932, s. 444.

²⁷ L. Craig Johnstone, *Ecoside and the Geneva Protocol*, „Foreign Affairs” nr 49 1970-1971, s. 716.

²⁸ G. Bunn, *The Banning of Poison Gas and Germ Warfare: The U.N. Role*, „American Society of International Proceedings”, nr 64 1970, s. 197.

²⁹ L. Craig Johnstone, *op.cit.*, s. 719; G. Bunn, *op. cit.*, s. 197.

³⁰ Ch.J. Dunlap Jr., *Guest Post – A Better Way...*, *op. cit.*

zbrojnych, skłania do wynalezienia nowych legalnych broni, być może nawet bardziej niszczących (śmiercionośnych)³¹. Wydaje się jednak, że ten argument nie jest słuszny, dlatego że prace nad nowymi broniąmi są i będą prowadzone bez względu na obowiązujące obecnie zakazy. Gdyby używanie np. oślepiającej broni laserowej było legalne nie spowodowałoby to zaprzestania takich prac ani wyeliminowania z arsenału broni śmiercionośnych czy bardziej niszczących. Taka broń była by zwyczajnie używana obok, a nie zamiast broni dopuszczalnej dzisiaj.

W kontekście rozwoju technologii warto wspomnieć, że obecnie trwa również żywa i ciekawa debata na temat uregulowania używania broni autonomicznej (obrazowo określanej jako roboty zabójcy). Aby użycie broni autonomicznych było zgodne z międzynarodowym prawem konfliktów zbrojnych, broń taka musiałaby posiadać ludzkie cechy, których z zasady posiadać nie może. W szczególności, taka broń nie dysponuje „świadomością sytuacyjną”³² i nie jest w stanie rozpoznać intencji ludzi. W skomplikowanych warunkach współczesnych konfliktów zbrojnych taka broń nie jest w stanie rozróżniać osób cywilnych od kombatanów oraz ocenić czy atak na dany cel wojskowy jest zgodny z zasadą proporcjonalności. Samo to wystarczy dla uznania zastosowania takich broni za naruszające międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych i jako takie nielegalne. Ich użycie stanowiłoby zagrożenie przede wszystkim dla osób i ludności cywilnej³³. Mimo że w pełni autonomiczne bronie jeszcze nie zostały wyprodukowane, to nie jest to jednak całkowite *science-fiction*³⁴. Technologia rozwija się bardzo szybko i w przyszłości na polach bitew mogą pojawić się zautomatyzowane, autonomiczne roboty. Dlatego tak ważny byłby traktatowy zakaz prowadzenia prac, produkowania i wykorzystywania broni w pełni autonomicznych. Dzięki takiemu traktatowi sytuacja stawałaby się jasna³⁵. Naturalnie należy pozostawić możliwość budowania autonomicznych robotów, lecz nie w taki sposób, aby w pełni samodzielnie zabijały ludzi. Ponadto, w dniach 14-16 maja 2014 r. broń autonomiczna była przedmiotem spotkania nieformalnej grupy roboczej w ramach Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki z 1980 r.³⁶ Dyskusja nad możliwymi konsekwencjami zastosowania broni autonomicznej oraz

³¹ *Ibidem*.

³² M. Bucholc, *Użycie bezzałogowych aparatów latających w sytuacji konfliktu zbrojnego. Wybrane aspekty z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2012, nr 3, s. 179

³³ Tak też: B. Docherty, *Losing Humanity. The Case against Killer Robots* (raport International Human Rights Clinic i Human Rights Watch, 2012), s. 36; <http://www.hrw.org/reports/2012/11/19/losing-humanity-0> (08.12.2015).

³⁴ *Vide* L. McCauley, 'Historic' Drone Landing Paves Way for 'Killer Robots' Anytime, Anywhere, <http://www.commondreams.org/headline/2013/07/10-8> (08.12.2015).

³⁵ Należy zauważyć, że od kilku lat na rzecz zakazu działa *International Committee for Robot Arms Control*. *Vide* strona internetowa Komitetu: <http://icrac.net/>.

³⁶ A.A. Ghanem, *Guest Post: Remarks on the Holy See's Statement on Weaponized Drones, Just Security*, 03.12.2013 r., <http://justsecurity.org/2013/12/03/statement-holy-see-weaponized-drones/> (09.12.2015). Na marginesie Autor postu jest *attaché* ds. rozbrojenia i spraw bezpieczeństwa Stolicy Apostolskiej w misji w Genewie. W innym poście zamieszczonym na blogu *Just Security* S. Knuckey zauważa, że pierwsze oświad-

możliwością jej zastosowania zgodnie z międzynarodowym prawem konfliktów zbrojnych jest w pewnym stopniu analogiczna do tej dotyczącej oślepiającej broni laserowej.

Biorąc pod uwagę wskazane argumenty za i przeciw zakazywania pewnych rodzajów broni, zwłaszcza w kontekście trwającego postępu technologicznego być może należałoby rozważyć zasadność i sensowność zalegalizowania użycia na wojnie gazu łzawiącego. Pojawia się tu jednak zastrzeżenie co do wyraźnego oddzielania tego środka od zakazanej broni chemicznej oraz kwestia respektowania podstawowych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego, takich jak zasada rozróżnienia, konieczności wojskowej czy niezadawania niepotrzebnego cierpienia kombatantom. Ogromną rolę do odegrania miałyby edukacja i rozpowszechnianie znajomości międzynarodowego humanitarnego³⁷. Jak słusznie zauważa M. Marcinko, „zapewne lepsza znajomość norm prawnych nie rozwiąże wszystkich problemów, które doprowadziły do konfliktu, ale może złagodzić jego najstraszniejsze następstwa”³⁸.

W tym miejscu należy odnieść się do określonego we wprowadzeniu problemu i celu badawczego. Z powyższych rozważań wydaje się jednak wynikać potrzeba kontynuacji zakazów stosowania gazu łzawiącego i oślepiającej broni laserowej. W odniesieniu do tego pierwszego, praktyka (wskazane w tekście przykłady jego użycia) wskazuje, że użycie gazu łzawiącego nie przyczyniło się do zwiększenia bezpieczeństwa żołnierzy w działaniach wojennych. Jako że oślepiająca broń laserowa nie została zastosowana nie można w tym zakresie udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Doświadczenie uczy, że strony wojujące wykorzystują możliwy arsenał dostępnych i legalnych środków szkodenia nieprzyjacielowi. Gaz łzawiący był wykorzystywany raczej dla wzmocnienia śmiertelności oddziaływania innych środków i metod prowadzenia działań zbrojnych. Można więc przypuszczać, że legalizacja w działaniach wojennych gazu łzawiącego i oślepiającej broni laserowej spowodowałaby stosowanie tych środków obok, a nie zamiast innych bardziej niszczących i śmiertelnych broni. Ponadto, istnieje także ryzyko pozyskania i wykorzystania np. oślepiającej broni lase-

czenie Stolicy Apostolskiej dotyczące dronów i broni autonomicznej z dnia 3 grudnia 2013 r. łączy drony z bronią autonomiczną, ponieważ związane są z nimi podobne wyzwania prawne i etyczne. *Vide S. Knuckey, Introduction to the Holy See's Statement on Weaponized Drones*, post z dnia 3.12.2013 r., <http://justsecurity.org/2013/12/03/knuckey-holy-see-statement-weaponized-drones/> (09.12.2015). Szerzej na temat legalności użycia broni autonomicznej *Vide A. Szpak, Broń autonomiczna w międzynarodowym prawie humanitarnym*, „*Studia Prawnicze*” nr 2 (2013), s. 117-134

³⁷ Zgodnie z art. 47/48 wspólnym dla I i II Konwencji genewskiej, „Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się jak najszerszej rozpowszechnić w swych krajach, zarówno w czasie pokoju, jak i wojny, tekst niniejszej Konwencji, a zwłaszcza włączyć jego studiowanie do programów szkolenia wojskowego, i o ile to możliwe również do programów szkolnictwa cywilnego, aby w ten sposób zasady jej były znane całej ludności, a przede wszystkim walczącym siłom zbrojnym, personelowi sanitarnemu i kapelanom”. Art. 127 i 144 odpowiednio III i IV Konwencji genewskiej zawierają dodatkowo ustęp 2. Stosownie do art. 127: „Władze wojskowe lub inne, które w czasie wojny ponoszą odpowiedzialność za jeńców wojennych, powinny posiadać tekst Konwencji i otrzymać specjalne wyjaśnienia co do jej postanowień”. Na mocy art. 144: „Władze cywilne, wojskowe, policyjne lub inne, które w czasie wojny ponoszą odpowiedzialność za osoby podlegające ochronie, powinny posiadać tekst Konwencji i otrzymać specjalne wyjaśnienia co do jej postanowień”. Tekst czterech Konwencji genewskich [w:] *Dz. U. z 1956 r., nr 38, poz. 171, załącznik*.

³⁸ M. Marcinko, P. Łubiński, *Wybrane zagadnienia z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego*, Kraków 2009, s. 41.

rowej przez terrorystów, którzy nie przestrzegają zasad międzynarodowego prawa humanitarnego. W konsekwencji utrzymanie *status quo* wydaje się najrozsądniejszym rozwiązaniem.

BIBLIOGRAFIA

- Bucholc Martyna. 2012. „Użycie bezzałogowych aparatów latających w sytuacji konfliktu zbrojnego. Wybrane aspekty z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego”. *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego* Nr 3: 169-181.
- Bunn George. 1970. „The Banning of Poison Gas and Germ Warfare: The U.N. Role”. *American Society of International Proceedings* Nr 64: 194-199.
- Docherty Bonnie. 2012. *Losing Humanity. The Case against Killer Robots* (raport International Human Rights Clinic i Human Rights Watch) W <http://www.hrw.org/reports/2012/11/19/losing-humanity-0>.
- Dunlap Charles Jr. 2015. Guest Post – A Better Way to Protect Civilians and Combatants than Weapons Bans: Strict Adherence to the Core Principles of the Law of War W <http://intercrossblog.icrc.org/blog/guest-post-a-better-way-to-protect-civilians-and-combatants-than-weapons-bans-strict-adherence-to-the-core-principles-of-the-law-of-war#sthash.WcglrPyo.dpbs=>.
- Dunlap Charles Jr. 2015. Guest Post: To Ban New Weapons or Regulate Their Use? W <https://www.justsecurity.org/21766/guest-post-ban-weapons-regulate-use/>;
- Dunlap Charles Jr. 2015. Is it Really Better to be Dead than Blind? W <https://www.justsecurity.org/19078/dead-blind/>.
- Geoghegan Kelly. 2015. On the Utility of Weapon Bans and Restrictions – Anti-personnel Mines, Cluster Munitions and Blinding Lasers W <http://intercrossblog.icrc.org/blog/on-the-utility-of-weapon-bans-and-restrictions-blinding-lasers-cluster-munitions-and-anti-personnel-mines#sthash.oEUMqkuM.dpbs=>.
- Ghanem Antione Abi. 2013. Guest Post: Remarks on the Holy See’s Statement on Weaponized Drones W <http://justsecurity.org/2013/12/03/statement-holy-see-weaponized-drones/>.
- ICRC Fact Sheet, What is international humanitarian law. 2014. W <https://www.icrc.org/en/document/what-international-humanitarian-law>.
- ICRC. Blinding laser weapons: questions and answers. 1994. W <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jmcz.htm>.
- Johnstone L. Greig. 1970-1971. „Ecoside and the Geneva Protocol”. *Foreign Affairs* Nr 49: 711-720.
- Knuckey Sarah. 2013. Introduction to the Holy See’s Statement on Weaponized Drones W <http://justsecurity.org/2013/12/03/knuckey-holy-see-statement-weaponized-drones/>.
- Lok Corie. 2014. Curing blindness: Vision quest W <http://www.nature.com/news/curing-blindness-vision-quest-1.15875>.
- Marcinko Marcin, Łubiński Piotr. 2009. „Wybrane zagadnienia z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego”. Kraków: Szkoła Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej;
- McCauley Lauren. 2013. 'Historic' Drone Landing Paves Way for 'Killer Robots' Anytime, Anywhere W <http://www.commondreams.org/headline/2013/07/10-8>.
- Mills James E. 1931-1932. „Chemical Warfare”. *Foreign Affairs* Nr 10 (1931-1932): 444-452.

- Moll John. 2013. Przeprowadzono pierwszy test broni laserowej, montowanej na pojazdach
W <http://tylkonauka.pl/wiadomosc/przeprowadzono-pierwszy-test-broni-laserowej-montowanej-pojazdach>.
- Szpak Agnieszka. 2013. „Broń autonomiczna w międzynarodowym prawie humanitarnym”.
Studia Prawnicze Nr 2: 117-134.
- Szpak Agnieszka. 2014. „Międzynarodowe prawo humanitarne”. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Thermobaric Explosive. Global Security. W <http://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/thermobaric.htm>.

CHRONOLOGICZNY WYKAZ DOKUMENTÓW

- IV Konwencja haska o prawach i zwyczajach wojny na lądzie z załączonym do niej Regulaminem praw i zwyczajów wojny na lądzie z 18 października 1907 r. Dz. U. z 1927 r., nr 21, poz. 161.
- Konwencje genewskie o ochronie ofiar wojny [w:] Dz. U. z 1956 r., nr 38, poz. 171, załącznik.
- Rezolucja nr 1652 (XVI) z 1961 r. W <http://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/16>;
- I Protokół dodatkowego do Konwencji genewskich dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych z 8 czerwca 1977 r. Dz. U. z 1992 r., nr 41, poz. 175, załącznik.
- Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu z 1972 r. Dz. U. z 1976 r., nr 1, poz. 1, załącznik.
- Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów z 1993 r. Dz. U. z 1999 r., nr 63, poz. 703, załącznik.
- Konwencja ottawska o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu z 1997 r. Dz. U. z 2013 r., nr 323.
- Protokół IV w sprawie oślepiającej broni laserowej do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki z 1995 r. Dz. U. z 2007 r., nr 215, poz. 1583.
- Opinia doradcza w sprawie legalności groźby lub użycia broni jądrowej, 1996 r.
W <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4>.
- Konwencja o zakazie używania, prowadzenia badań, produkcji, nabywania, składowania, przechowywania lub przekazywania broni kasetowej z 2008 r. W <http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/ccm/>.